

Гендерна ідентичність у соціокультурному контексті сучасності: трансформація сприйняття «чоловічого» та «жіночого» в культурі

Н. О. Копилова

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

Paper received 26.01.17; Accepted for publication 02.02.17.

Анотація. У статті розглянуто поняття, характерні риси та деякі репрезентації гендерної ідентичності у сучасному соціокультурному контексті. Встановлений зв'язок поняття гендерної ідентичності з культурними конструктами «чоловіче» та «жіноче». Подано огляд основних тем та проблем, які входять у коло наукових інтересів гендерних досліджень. Представлено теорію «лінз гендеру» та андрогінності С.Бем, що зробила чималий внесок у дослідження гендерної ідентичності. Розглянуто трансформацію уявлень про «чоловіче» та «жіноче» у сучасній культурі (на прикладі родини, моди та інших соціокультурних практик). Встановлено, що на сьогоднішній день можна говорити о кризі ідентичності, в тому числі гендерної.

Ключові слова: гендерна ідентичність, «чоловіче» та «жіноче», сучасний соціокультурний контекст, гендерна роль, андрогінність.

Вступ. У добу глобалізаційних процесів питання культурної ідентичності стає одним з ключових. Важливою складовою процесу самоідентифікації людини є її гендерна ідентичність. На протязі історії людства гендерна ідентичність була одним з основних способів категоризації людей у суспільстві та могла дати відповідь на питання «хто я?». Сьогодні ж разом із кризою ідентичності взагалі, певну кризу переживає і поняття гендерної ідентичності. Гендерна проблематика постійно актуалізується як у теоретичному дискурсі сучасних досліджень, так і на усіх рівнях повсякденності, у різноманітних соціокультурних практиках.

Стислий огляд публікацій з теми. У руслі гендерної проблематики працювали та працюють такі дослідники як Дж.Скотт, С.Бем, Дж.Батлер, І.Кон, Р.Брайдотті, Т. де Лауретіс, І.Жеребкіна, В.Суковата та інші. Гендерна ідентичність, процес її формування та функціонування в культурі стають предметом аналізу не лише гендерних досліджень, а також психології, педагогіки, соціології та культурології. Гендерну ідентичність у тому чи іншому ракурсі в своїх наукових дослідженнях розглядають С.Бем [6], Н.Чодороу [16], І.Кон [13], І.Жеребкіна [9], Н.Бутовська [8], І.Кльоцина [12], Дж.Батлер [5], М.Волчкова [10], С.Еган[2], В.Агеєв [4], Л.В.Хастен [3] тощо.

Мета дослідження: проаналізувати особливості артикуляції та репрезентації гендерної ідентичності у сучасній культурній ситуації, а також виявити, якими є культурні уявлення про дихотомію «жіночого» та «чоловічого» на сьогоднішній день.

Методи дослідження. Під час дослідження були використані соціокультурний підхід, семіотичний підхід, метод гендерного аналізу, порівняльно-історичний метод.

Виклад основного матеріалу. Гендерна ідентичність є одним з ключових понять гендерної методології досліджень культури. Під гендерною ідентичністю прийнято розуміти «базову структуру соціальної ідентичності, яка характеризує індивіда з точки зору його належності до чоловічої або жіночої групи, при цьому найбільш важливо, як людина себе характеризує» [14]. Це внутрішнє відчуття себе як представника того чи іншого гендеру (чоловічого або

жіночого або ж представника іншої категорії). Гендерна ідентичність підтримується набором гендерних ролей та стереотипів (нерідко вона вступає з ними у конфлікт) та тісно пов'язана із гендерною самоідентифікацією (процесом вибору індивідом гендерних ролей, стереотипів поведінки та мислення, способів репрезентації із тих гендерних ролей та стереотипів, що існують у даній гендерній системі).

Аналіз поняття ідентичності одним з перших детально розробив німецький психолог Е.Еріксон. Відповідно до наукових поглядів Еріксона, ідентичність «...передбачає сприйняття власної цілісності, дозволяє людині визначати ступінь власної схожості з іншими людьми при одночасному відчутті своєї унікальності...» [14]. Починаючи з 80-х років ХХ ст. у рамках теорії Теджфела-Гернера гендерна ідентичність трактується як одна із складових соціальної ідентичності індивіда (поряд із етнічною ідентичністю, громадянською, професійною тощо). Деякий час у роботах дослідників гендерних відносин у суспільстві гендерна ідентичність прирівнювалася до поняття статевої ідентичності та ідентичності сексуальної. Але слід відмітити, що гендерна ідентичність не зводиться до гендерних та соціальних ролей індивіда і тим паче до його сексуальної орієнтації.

Гендерна ідентичність завжди існує у рамках загальноприйнятої практично у всіх культурах дихотомії маскулінне/фемінне і пов'язана відповідно із діючими в конкретній культурі уявленнями про «чоловіче» та «жіноче». Вона може вступати у певну конфронтацію із традиційними культурними настановами щодо статі та гендеру, але вийти за межі заявленого бінару здається неможливим. На протязі людської історії людина постійно знаходить себе між двома полюсами «жіночого» та «чоловічого» та прагне до одного з цих полюсів або намагається знайти певний баланс між ними.

У рамках будь-якого культурно-історичного періоду існування людства гендерна диференціація лежить в основі соціальної стратифікації суспільства. Відповідно до цього функціонують соціальні відносини, які організують структуру і життєдіяльність соціуму. Культура закріплює за жіночою та чоловічою статтю певний набір

характеристик, функцій тощо, які можуть дещо варіюватися в залежності від культурних настанов тієї чи іншої епохи. Отже, у кожному соціумі існують певні моделі «чоловічого» та «жіночого», що їх можна розглядати у якості культурних конструктів, які відображають притаманні культурі уявлення про чоловіків та жінок. Ці моделі «соціокультурної статі» людини отримали назву «гендер» - для того, щоб відрізнитися від статі біологічної. Поняття гендеру тісно пов'язане із поняттями гендерної ідентичності, гендерних ролей та стереотипів.

На протязі значного періоду історії людства соціальні ролі та стереотипи, у тому числі гендерні, були досить чітко описані культурою та зафіксовані на усіх рівнях життя соціуму. Спроби порушити закріплені гендерні норми завжди каралося санкціями з боку культури та суспільства. Звичайно, навіть у глибоко традиційних культурах існувала можливість деякого варіювання гендерних ідентичностей. Згадаймо особливу категорію «третьої статі», яка представлена, наприклад, у культурі індіанців Північної Америки, яка носить назву «бердаші» («люди з двома душами» [3]). Така людина, при тому що за біологічною статтю вона є чоловіком, стає жінкою у соціальному плані. При цьому разом із «новим гендером» ця людина діставала увесь перелік жіночих гендерних ролей, стереотипів, видів професійної діяльності, соціальних та родинних функцій (вступаю у шлюб з чоловіком тощо), правил та норм поведінки тощо. Схоже «перевтілення» відбувалося із жінками-царями у давньосхідному типі культур. Такі жінки ставали носіями чоловічої гендерної ролі зі всіма притаманними їй гендерними стереотипами та характеристиками, починаючи із зовнішніх атрибутів і закінчуючи гаремами. Але подібні ситуації були виключеннями з правил і не могли виступати у якості культурної норми для жінок. Минуло багато часу, перш ніж жінки у влади нарешті почали використовувати не чоловічі, а жіночі гендерні стереотипи у якості важелів влади та впливу. Однією з таких жінок-монархів була англійська королева Єлизавета Тюдор.

З наведених прикладів ми можемо побачити, що довгий час гендерна ідентичність була зведена до набору соціальних ролей людини. Коли мова йде про більшість культурних епох минулого, говорити про гендерну ідентичність у її сучасному розумінні не є можливим. Мова радше йде про деякі її компоненти – соціальні та гендерні ролі та норми, що знаходять свій прояв у тілесності та манері поведінки, у моді та видах і сферах соціальної діяльності. Коли ми взагалі можемо починати говорити про поняття ідентичності – це велике питання. Так, в епоху Нового часу у європейській культурі почали з'являтися певні соціальні ліфти, що надавали людині можливість варіації соціальних ролей у структурі суспільства. Людина почала усвідомлювати, що її особистість не зводиться до набору соціальних ролей. І з цим феноменом пов'язана певна криза ідентичності, яка яскраво проявилася, наприклад у добу Романтизму. Персонаж культури Романтизму поєднує у собі «чоловіче» та «жіноче» у їхньому

традиційному розумінні та порушує межі традиційних гендерних стереотипів. Он є активним та діючим, як чоловік, але при цьому тонко відчуває навколишній світ та здатний до глибоких переживань, що в культурі маркується як притаманне жінці.

У ХХ ст. нова постмодерністська культурна парадигма піддає деконструкції традиційні культурні настанови минулих епох. У сфері гендерних відносин це виражається у прагненні до нівелювання гендерних бінарних опозицій. Дихотомія чоловіче/жіноче, як і раніше, залишається визначальною для культури, але при цьому вона поступово втрачає свій абсолютний характер, більше не сприймається як єдино можлива, задана споконвічно і, головне, природна. Доцільною ілюстрацією цього тезису може стати цитата французької письменниці та філософа С.де Бовуар із її роботи «Друга стаття»: «жінкою не народжуються, нею стають» [7; с 148]. Саме С.де Бовуар вважають передвісницею появи нового виду досліджень – феміністських та гендерних. З її ім'ям також пов'язаний феміністський тезис «додати жінку до історії», спричинений тим, що «жінки на протязі довгого розвитку культури звичайно були виключені з публічного дискурсу та асоціювалися із домашньою сферою, родиною та “жіночою роботою”...» [7;с.20]. «Чоловіче» в культурі завжди виступало у якості норми, у той час як «жіноче» сприймалося як відхилення від цієї норми або «Інше».

Отже, у другій половині ХХ ст. виділяється особливий вид досліджень, які аналізують культурне уявлення про «чоловіче» і «жіноче». Одним з джерел впливу на розвиток феміністських та гендерних досліджень стає теорія французького мислителя-постмодерніста М.Фуко. До кола дослідницьких інтересів Фуко входять такі поняття як «знання», «влада», «культурна норма/відхилення», «стать», «сексуальність» тощо. Усі ці терміни розглядаються мислителем у рамках нового постмодерністського дискурсу і набувають іншого смислового навантаження – нерідко провокативного у порівнянні із класичною науковою парадигмою. Якщо мова йде про гендерну проблематику, то серед наукових праць Фуко слід виділити фундаментальну роботу «Історія сексуальності» [15], у якій автор підіймає питання про соціокультурну детермінованість таких, на перший погляд, усталених понять як знання, влада и стать. Поняття статі та сексуальності, на думку французького дослідника, постають культурними конструктами, що вони є обумовленими певними дискурсами та означені через мову. Вони діють у певній культурній ситуації та не є універсальними, усталеними та єдино можливими. Мислитель розглядає стать як соціокультурний конструкт, що визначається культурою та певним типом дискурсу, формується в процесі існування індивіда, а також завжди неодмінно є інструментом владних відносин. Ідеї Фуко стали революційними для свого часу і знайшли багато послідовників у теоретичній думці ХХ ст. Так, американська гендерна дослідниця Дж. Батлер у роботі «Гендерний клопіт» говорить про перформативний характер гендеру: «...те, що нам видається внутрішньою сутністю гендеру, створене за допомогою безперервного ряду дій та постулюється

через гендерну стилізацію тіла...» [5]. Отже, гендерна ідентичність конструюється індивідом та «...стверджує себе у самому акті презентації, а не виражає певну внутрішню, передуючу говорінню сутність» [9; с.453].

Зміни у розумінні та сприйнятті статі й сексуальності спричиняють необхідність розробки нового наукового підходу, в основу якого буде покладено принципову відмінність між біологічною та «культурною» статтю. В теоретичному дискурсі ці зміни знаходять своє вираження в появі нових понять, зокрема поняття «гендеру» або ж соціокультурна статі, і в розвитку нового типу досліджень – спочатку жіночих, а згодом гендерних та квір-досліджень, не обмежених виключно західноєвропейським культурним контекстом. Гендерні дослідження характеризуються широким спектром проблематики, що не вичерпується лише «жіночим питанням». Вони розглядають гендерні відносини в цілому, різноманіття чоловічого і жіночого досвіду в культурі, гендерні аспекти історії та лінгвістики, психології та соціології, економіки й права, політики й спорту тощо, проблеми гендерних ідентичностей, відмінні та спільні риси статей, способи репрезентації гендеру в культурі тощо. І.Жеребкіна, описуючи діяльність британського Центру гендерних і жіночих досліджень в університеті Ньюкасл, особливо відмічає дослідницькі проекти, присвячені темам «ідентичності і репрезентації, конструкції маскулінності і фемінності у міжнародному масштабі, родини у дискурсах гендера, гендера і простору, сексуальності, квір-теорії, рівних можливостей у праці та освіті, насилля та порушення прав, феміністського руху та феміністської теорії» [9; с.33]. У свою чергу квір-дослідження займаються аналізом альтернативних гендерних та сексуальних ідентичностей, соціокультурного досвіду квір-суб'єктів у різних сферах культури тощо.

У соціальній психології аналіз гендерної проблематики представлений, наприклад, у дослідженнях психолога С.Бем. Американська дослідниця у своїх роботах простежує, як уявлення про чоловіків і жінок, вкорінені в культурі та соціальних інститутах, трансформуються в уявлення та психологію індивіда. «Назвавши ці уявлення лінзами гендеру, автор з міждисциплінарних позицій розглядає, як наше сприйняття результується у соціальній практиці – дискримінації жінок і сексуальних меншин» [6; с.6]. Бем вважає, що суспільство повинно турбуватися не відмінностями між чоловіками і жінками, а тим, як ці відмінності перетворюються патріархальними соціальними інститутами в недоліки жінок та їхню дискримінацію. Теорія лінз пояснює, що немає ніяких занять та професій, які б мали споконвічні та природні і незмінні статеві ознаки. Ці маркери «чоловічого» або «жіночого» Бем називає «одномоментними і минулими вимогами культури патріархата» [6; с.6]. Дослідниця пропонує поняття гендерної схеми – стандарту, що диктує людині її поведінку, перетворюючи її самооцінку на його заручницю: «Потім, стаючи засвоєними, мотиваційні чинники

спонукають індивіда регулювати власну поведінку таким чином, щоб вона відповідала культурним визначенням жіночності та мужності» [6; с.315].

Отже, розуміння гендерної ідентичності певним чином змінюється, відбувається перегляд традиційних гендерних стереотипів фемінності та маскулінності, спроби деконструкції бінарної гендерної схеми і актуалізація поняття «третьої статі». Гетеросексуальність поступово втрачає положення домінуючої культурної норми. А гомосексуальність вже сприймається не як психічне відхилення, а як один з видів гендерної ідентичності. Набувають легітимності такі поняття як трансексуальність та трансгендерність, що безпосередньо пов'язані із ідентичністю. А сама гендерна ідентичність тепер характеризується плюральністю.

Ще у 70-ті роки ХХ ст. С.Бем пропонує концепцію андрогінності (від грецьк. andros – «чоловік» і gynai – «жінка») [14], тобто поєднання маскулінних та фемінних рис, у якості вирішення проблем психічного здоров'я чоловіків та жінок. Згідно теорії дослідниці, андрогінним людям притаманні одночасно маскуліні і фемінні уявлення про себе, що забезпечує їм більші можливості соціальної адаптації. Ряд досліджень Бем та її послідовників виявляє зв'язок андрогінності із ситуативною гнучкістю, адекватною самооцінкою, гарним виконанням батьківських ролей тощо. У відповідності з цією теорією індивід не обов'язково є носієм чітко вираженої психологічної маскулінності або фемінності: в ньому можуть поєднуватися на паритетних засадах представлені істотні риси цих двох типів, які гармонійно співіснують. Вважається, що така інтеграція фемінних й маскулінних рис підвищує адаптивні можливості людини. Важливість цієї концепції полягає також у тому, що вона допомагає усвідомити однакову привабливість якостей, що традиційно вважаються жіночими, і якостей, які ми звикли сприймати як чоловічі. Це також можна вважати важливим кроком у сфері досліджень з гендерної проблематики, адже у нашій свідомості те, що пов'язане із «чоловічим», як правило, несе в собі позитивні конотації, а «жіноче» - негативні. Це навіть закріплене у мові.

Теорія С.Бем стала поштовхом до зростання дослідницького інтересу до андрогінності як властивості людської психіки. Проте з часом дослідниця відмовляється від концепції андрогінності, зазначивши, що ліквідація гендерної нерівності вимагає змін не на особистісному рівні, а в структурі соціальних інститутів та суспільних відносин. Сучасне суспільство, цінності якого засновані на певному розподілі статевих ролей, виявляється не готовим до таких змін. Однак психологи та соціологи продовжують використовувати її теоретичні напрацювання та втілювати їх у практиці.

Гідно уваги те, що у сучасних культурних практиках руйнування жорсткої бінарної гендерної структури задає скоріш можливість поєднання фемінних і маскулінних якостей в особистості, ніж їх чіткого розділення. Сьогодні для людини недостатньо мати тільки «жіночі» якості або тільки «чоловічі». Культурною нормою стає поєднання «традиційно

чоловічого» і «традиційно жіночого», гнучкість щодо прояву цих якостей та поступове зняття їх оцінного забарвлення. Це передбачає ситуативність, тобто залежить від тих завдань, які ставить перед собою конкретний індивід для успішної реалізації в соціумі. Занадто висока ступінь фемінності або маскулінності оцінюється як така, що не відповідає сучасним життєвим реаліям, а вміння комбінувати ці позиції сприймається як ключ до успіху та вміння «йти у ногу» з новими вимогами культури. Цінується психологічна та гендерна «гнучкість» і вміння виконувати найрізноманітніші гендерні ролі – саме те, що С. Бем назвала притаманним «андрогінному типу особистості».

Гендерні орієнтири, межі «жіночого» та «чоловічого» втрачають свою чіткість і стають доволі розмитими. Звичайно, це несе вплив на формування гендерної ідентичності сучасної людини. Або ж гендерних ідентичностей, бо слід відмітити їх принципову плюральність. Така ідентичність є частиною індивідуального життєвого сценарію людини, їй притаманні такі характеристики як нестабільність, проєктивність, варіативність, динамічність, полівалентність. І усі ці риси сьогодні вже не сприймаються культурою як негативні. «Пошук себе», своєї індивідуальності навіть починає виступати у якості культурної цінності: важливим є не стільки результат, скільки власне процес пошуків. Ще одна важлива ознака сучасної гендерної ідентичності – її нарративний характер. На протязі життя людина примірює на себе велику кількість гендерних ролей, і їх поділ на жіночі та чоловічі стає все більш умовним. Більш того, сучасна культура санкціонує можливість «конструювати» не тільки власну зовнішність, власне тіло, а й свою сексуальну орієнтацію та навіть змінювати біологічну стать шляхом хірургічного втручання.

Така зміна культурної і гендерної парадигми знаходить своє відображення у свідомості і повсякденному житті суспільства (насамперед, це зміни у поглядах на родину і шлюб). Багато сфер життя соціуму поступово втрачають жорстке розділення на «виключно жіночі» та «виключно чоловічі». Загадаймо, що протягом століть основним полем діяльності жінки залишалися будинок та домашнє господарство, а набір жіночих гендерних ролей, як правило, зводився до родинних (дружина, мати, дочка тощо). Протягом ХХ ст. відбувається поступовий процес послаблення гендерних стереотипів щодо жінок та формування нових стереотипів фемінності. Такі сфери як політика, військова справа, спорт, економіка тощо так само, як і певна низка професій довгий час вважалися переважно чоловічими, але сьогодні присутність в них жінок майже не викликає питань. Це також підтверджують успіхи відомих спортсменок та опубліковані у відомих журналах списки найбагатших бізнес-леді світу.

Проте інтеграція чоловіків до традиційно жіночих сфер відбувається повільніше і сприймається досить неоднозначно. Зміни, пов'язані із розширенням спектру жіночих гендерних ролей, дають можливість чоловікам більше уваги приділяти вихованню дітей.

Так, наприклад, у Швеції кількість чоловіків та жінок, які беруть відпустку по догляду за дитиною, складає приблизно однаковий відсоток. А у 2006 році в Україні було знято документальний фільм «Хто заспіває колискову», присвячений проблемі виховання дітей чоловіками. Герої фільму, усупереч все ще діючим у суспільстві стереотипам, беруть відпустку по догляду за дитиною, надаючи своїм дружинам можливість кар'єрної самореалізації. Дана тема носить дискусивний характер, реакція суспільства є досить неоднозначною: деякі люди вважають це «героїзмом», інші – недопустимим, наполягаючи на тому, що приносити гроші у родину повинен насамперед чоловік.

Однією зі сфер культури, де найбільш яскраво проявляються «гендерні зміни» в свідомості суспільства, є мода. Це своєрідне дзеркало культури, яке відображає діючі культурні пріоритети та стандарти, приховані настрої та потреби суспільства, особливо якщо мова йде про гендерні аспекти. Зокрема, мода демонструє найбільш привабливі для культури зразки тілесності: еволюцію даних уявлень можна простежити, аналізуючи зміни тілесних канонів моделей. Фемінізація чоловіків, маскулінізація жінок, підкреслена андроґінність образів – модні стандарти відображають гендерні процеси, що відбуваються у суспільстві, та популяризують нові зразки жіночності й мужності.

У свідомості сучасної людини мода досі сприймається переважно як «жіноча сфера», а жіноча мода – як більш різноманітна. Отже, процес реалізації чоловіків в культурному просторі моди також виявляється полем для численних дискусій. Зокрема, відомо, що за одну і ту ж фотозйомку юнак-модель отримує менший гонорар, ніж його партнерка. А «мужність» і навіть особистісні якості чоловіка, зайнятого у сфері модельного бізнесу, нерідко ставляться під сумнів. Незважаючи на це, кількість зайнятих в індустрії моди чоловіків зростає. Зауважимо також, що на початку нинішнього десятиліття найбільш затребуваними були так звані моделі-андроґіни, які могли поєднувати в собі і маскулінність, і фемінність, працювати одночасно на чоловічих і жіночих показах. Проте насправді вони демонструють швидше ефект стирання статевих відмінностей, ніж їхнього поєднання.

Повсякденна мода також ілюструє розмитість стандартів маскулінності й фемінності. Елементи «інтерсексуального переодягання» [17; с.181] сприймаються переважно як норма. Практично усі елементи традиційно чоловічого гардеробу в більш-менш зміненому вигляді можна побачити на жінках. У той же час чоловічий одяг збагачує свою колірну палітру, поповнюється різноманітністю форм, «фемінних» деталей тощо. Одяг, взуття, аксесуари – все це тепер покликане не стільки вказувати на жіночність або мужність, скільки підкреслити індивідуальність та унікальний стиль людини. Адже мода завжди була одним із способів самоідентифікації та саморепрезентації. Одним із засобів такої саморепрезентації, як в 90-ті роки минулого століття, залишається стиль унісекс, який

передбачає молодість, андрогінність та нерідко пошуки власної ідентичності.

Серед репрезентацій «розмитих» гендерних ідентичностей в українських ЗМІ можна назвати героїв телепередачі «Я андрогін – людина третьої статі». Юнаки та дівчата, біологічну стать яких неможливо визначити з їх зовнішнього вигляду, демонструють відмову від традиційної самоідентифікації себе як чоловіка або жінки. Але що саме стоїть за тою відмовою? Втрата ідентичності, повстання проти традиційних гендерних схем або ж бажання прославитися на хвилі загальнокультурної «модної тенденції»?

Культурним простором, якій яскраво демонструє плюральність та розмитість гендерних ідентичностей, також є інтернет-простір. Всесвітня мережа гарантує анонімність та дозволяє кожному користувачеві «приміряти» на себе будь-яке ім'я та стать, тобто будь-яку ідентичність. Неможливо також проігнорувати наявність такого культурного явища як постгендеризм, що утворилося у теоретичному дискурсі наприкінці ХХ ст. Згідно думки дослідника Д.Дворські, прихильники цього напрямку пропонують ідею за усунення статі, подолання гендерних ідентичностей та соціальної стратифікації, яка, негативно впливає на життєдіяльність соціуму. Свобода біологічної та сексуальної самоідентифікації надасть членам соціуму можливість самостійно вирішувати, «... які біологічні та психологічні риси вони хочуть зберегти або відхилити...» [1], а продовження людського роду стане можливим завдяки репродуктивним технологіям. Та чи зможе така «нова людина» дати собі відповідь на споконвічне питання «хто я?», що і зараз є досить складним завданням.

Висновки та перспектива подальших досліджень. Отже гендерній ідентичності у сучасному соціокультурному контексті притаманні нестабільність, варіативність, динамічність, наративність. Зі сказаного вище можна зробити висновок, що разом із отриманою свободою «гендерного вибору» на кожного члена сучасного суспільства лягає і велика відповідальність. Трансформація традиційних поглядів на «чоловіче» та «жіноче», розмитість культурних стандартів мужності і жіночності дає занадто широкий простір для пошуку власної ідентичності. Різноманітність гендерних зразків складає враження їх повної відсутності. Сьогодні ми не можемо відповісти, якими повинні бути ідеальна жінка та ідеальний чоловік. Втрата гендерних орієнтирів, нестабільність гендерної ідентичності призводить до її кризи. Пошук шляхів виходу з цієї кризи та спроби аналізу її репрезентацій у різноманітних сферах культури (інститут шлюбу і сім'ї, мистецтво, політика, література тощо) може стати добрим поштовхом для подальших досліджень. Ми не можемо назвати себе «суспільством андрогінів», але наші життєві сценарії є «андрогінними», зібраними з різних культурних атрибутів маскуліності та фемінності. У цьому сенсі можна спостерігати кризу знову ж таки чоловічих сценаріїв. Незважаючи на трансформацію уявлень про «чоловіче» та «жіноче», останнє все ще нерідко маркується як негативне. Тому для жінки умовно маскуліний тип реалізації у соціумі сприймається як прорив, а для чоловіка фемінний – як крок назад. Чи зможе колись культура подолати цей стереотип – питання залишається відкритим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dvorski J. Postgenderism: Beyond the Gender Binary [Електронний ресурс] // J.Dvorski, J.Hughes. – Hartford: Institute for Ethics and Emerging Technologies, 2008. – 18 с. – Режим доступу: <http://ieet.org/archive/IEET-03-PostGender.pdf> (дата звернення 25.12.2016)
2. Egan, S., Gender identity: a multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment // S.Egan, D.Perry. – Developmental Psychology. – 2001. – Т. 37, № 4. – С. 451-463.
3. Hasten L.W. In search of the “berdache” [Електронний ресурс]// Lauren Wells Hasten. – Department of anthropology Columbia University in the city of New York. – 1998. Режим доступу: <http://lwhasten.com/berdache.html> (дата звернення 12.12.2016).
4. Агеев В. С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов // Вопросы психологии. – 1987. – № 2. – С. 152-158.
5. Батлер Дж. Гендерний клопіт: фемінізм та підриг тожсамості/ Джудіт Батлер. – [Редагування українського перекладу, укладання глосарію – М.Дмитрієва]. – К.: Ентіс, 2003. – 223 с.
6. Бем С.Л. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов/ Сандра Липсиц Бем [пер.с англ. Д.Викторовой] – М.: РОССПЭН, 2004. – 336 с.
7. Бовуар де С. Второй пол/ Симона Де Бовуар. – М.: Прогресс; Спб.: Алетейя. – 832с.
8. Бутовская М. Л. Антропология пола/ Л.М.Бутовская. – М.: Век 2, 2013. – 256 с.
9. Введение в гендерные исследования. Часть 1: Учебное пособие// Под редакцией Жеребкиной И.А. – Харьков: ХЦГИ, 2001. – 708 с.
10. Волчкова Н.И. Особенности гендерной идентичности у современных подростков [Електронний ресурс]// Н.И.Волчкова, М.В.Федяева. – Гуманитарные научные исследования. – 2012. – № 6 . Режим доступу: <http://human.snauka.ru/2012/06/1427> (дата звернення: 10.01.2017).
11. Ильин Е. П. Пол и гендер/ Е.П.Ильин. – СПб.: Питер, 2010. – 688 с.
12. Клёцина И. С. Гендерная идентичность и права человека: психологический аспект // И.С.Клещина. – Права человека и проблемы идентичности в России и в современном мире. – СПб.: Норма, 2005. – С. 167-184.
13. Кон И.С. Вкус запретного плода: Сексология для всех/ И.С.Кон. – М.: Семья и школа, 1997. – 464 с.
14. Словарь гендерных терминов [Електронний ресурс]// Под ред. А. А. Денисовой. – М.: Информация 21 век, 2002. – 78 с. Режим доступу: <http://www.owl.ru/gender/020.htm> (дата звернення 10.01.2017).
15. Фуко М. История сексуальности. Т.1: Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности/ М.Фуко. – [Пер. с франц. комм. и послесл. С.Табачниковой]. – М.: Касталь, 1996. – 448 с.

16. Чодороу Н. Воспроизводство материнства Психоанализ и социология гендера/ Нэнси Чодороу. – М.: РОССПЭН, 2006. – 496 с.
17. Элиаде М. Мефистофель и андрогин, или мистерия целостности/ М.Элиаде. [пер. с фр. Е.В.Баевской]. – СПб: Алетейя, 1998. – 376с.

REFERENCES

1. Dvorski J. Postgenderism: Beyond the Gender Binary [Electronic resource] // J.Dvorski, J.Hughes. – Hartford: Institute for Ethics and Emerging Technologies, 2008. – 18 с. – Access: <http://ieet.org/archive/IEET-03-PostGender.pdf> (date 25.12.2016)
2. Egan, S., Gender identity: a multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment // S.Egan, D.Perry. – Developmental Psychology. – 2001. – Т. 37, № 4. – С. 451-463.
3. Hasten L.W. In search of the “berdache” [Electronic resource]// Lauren Wells Hasten. – Department of anthropology Columbia University in the city of New York. – 1998. Access: <http://lwhasten.com/berdache.html> (date 12.12.2016).
4. Ageev V. S. Psychological and social functions of sex-role stereotypes Questions of psychology. – 1987. – N 2. – P. 152-158.
5. Butler J. Gender Trouble – Feminism and the Subversion of Identity / Judith Butler. – [Edition and compilation of glossary – M. Dmitrieva]. – Kyiv.: Entis, 2003. – 223 p.
6. Bem S.L. C The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality / Sandra Lipsitz Bem. [translated from English by D.Viktorova] – Moscow: ROSSPEN, 2004. – 336 p.
7. Beauvoir de S. The second sex / Simone de Beauvoir. – Moscow: Progress; Saint-Petersburg: Aleteya. – 832 p.
8. Butovskaya M.L. Antropology of the sex/ M.L.Butovskaya. – Moscow: Century 2, 2013. – 256 p.
9. Introduction to Gender Studies. Part 1: training manual // Edited by Zhrebkina. – Kharkov: XCGI, 2001. – 708 p.
10. Volchkova N.I. Characteristics of today's teenagers' gender identity гендерной [Electronic resource]// N.I.Volchkova M.V.Fedyaeva. – Humanitarian researches. – 2012. – № 6 . Access: <http://human.snauka.ru/2012/06/1427> (date: 10.01.2017).
11. Ilin E. P. Sex and gender/ E.P.Ilin. – СПб.: Piter, 2010. – 688 p.
18. Klecina I.S. Gender identity and human rights: the psychological aspect // I.S. Klecina. – Human rights and identity problems in Russia and in the contemporary world. – Saint-Petersburg: Norma, 2005. – P. 167-184.
19. Kon I.S. The taste of the forbidden fruit: Sexology for everyone/ I.S.Kon. – Moscow: Family and school, 1997. – 464 p.
20. Dictionary of Gender Terms [Electronic resource]/ Edited by A.A.Denisova. – Moscow: Information XXI century, 2002. – 78 p. Access: <http://www.owl.ru/gender/020.htm> date 10.01.2017).
21. Foucault M. The history of sexuality. The Will to Knowledge: on the other side of knowledge, power and sexuality/ Michel Foucault. – [Translated from French and commented by. S.Tabachnikova]. – V.1. – Moscow: Kastal, 1996. – 448 p.
22. Chodorow N. The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender / Nancy Chodorow. – Moscow: ROSSPEN, 2006. – 496 p.
23. Eliade M. Mephistopheles and Androgyne, or the mystery of wholeness / Mirca Eliade. [translated from French by E.V.Baevskaya]. – Saint-Petersburg: Aleteya, 1998. – 376 p.

Gender identity in contemporary socio-cultural context: transformation of the reception of “male” and “female” in culture

N. O. Kopylova

Abstract. The article describes the concept, characteristics and some representations of gender identity in the today's socio-cultural context. The connection between the concept of gender identity and cultural constructs “male” and “female” is identified. An overview of the main topics and issues that are included in the research interests of gender studies is represented. The article also analyzes S. Bem’s theory of the “lenses of gender” and androgyny, which made a significant contribution to the development of research of gender identity. Considered the transformation of ideas about “male” and “female” in modern culture (bz the example of family, fashion and other socio-cultural practices). This article finds that today we could speak about the crisis of identity, including gender identity.

Keywords: *gender identity, “mail” and “female”, today’s socio-cultural context, gender role, androgyny.*

Гендерная идентичность в социокультурном контексте современности: трансформация восприятия «мужского» и «женского» в культуре

Н. А. Копылова

Аннотация. В статье рассмотрено понятие, характерные черты и некоторые репрезентации гендерной идентичности в современном социокультурном контексте. Установлена связь понятия гендерной идентичности с культурными конструктами «мужское» и «женское». Представлен обзор основных тем и проблем, которые входят в круг научных интересов гендерных исследований. Представлено теорию «линз гендера» и андрогинности С.Бем, которая осуществила весомый вклад в развитие исследований гендерной идентичности. Рассмотрена трансформация представлений о «мужском» и «женском» в современной культуре (на примере семьи, моды и других социокультурных практик). Установлено, что на сегодняшний день можно говорить о кризисе идентичности, в том числе гендерной.

Ключевые слова: *гендерная идентичность, «мужское» та «женское», современный социокультурный контекст, андрогинность.*